

Вплив галузевих особливостей на формування ринку олійно-жирової продукції в Україні

Гарбар В.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті з'ясовано галузеві особливості ринку олійно-жирової продукції в Україні. Розглянуто показники, які характеризують сучасний стан ринку олійно-жирової продукції. Визначено заходи щодо подальшого ефективного та конкурентоспроможного розвитку даного ринку на довгострокову перспективу.

Ключові слова: ринок олійно-жирової продукції, виробництво, соняшник, соя, ріпак, олійні культури, олія рослинна.

Гарбар В.А. ВЛИЯНИЕ ОТРАСЛЕВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ РЫНКА МАСЛОЖИРОВОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

В статье выяснены отраслевые особенности рынка масложировой продукции в Украине. Рассмотрены показатели, характеризующие современное состояние рынка масложировой продукции. Определены меры по дальнейшему эффективному и конкурентоспособному развитию данного рынка на долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: рынок масложировой продукции, производство, подсолнечник, соя, рапс, масличные культуры, масло растительное.

Garbar V.A. INFLUENCE OF BRANCHING FEATURES ON FORMATION OF THE MARKET OF FAT PRODUCT IN UKRAINE

In the article, branch features of the oil and fat products market in Ukraine are clarified. The indicators characterizing the current state of the oil and fat products market are considered. Measures have been identified for further effective and competitive development of this market for the long term.

Keywords: oil and fat products market, production, sunflower, soybean, rape, oilseeds, vegetable oil.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пріоритетними завданнями на найближчий час для України є подолання кризових явищ і прагнення до сталого розвитку аграрного сектора. Ринок олійно-жирової продукції є частиною, сегментом ринку продовольчих товарів, тому він схильний до впливу різних чинників як в світовій економіці: глобалізація, посилення конкуренції між країнами в міжнародній торгівлі, розвиток інтеграційних процесів, так і у внутрішній.

Ринок олійно-жирової продукції в Україні протягом останніх десятиріч демонструє значні темпи свого зростання, проявами чого є щорічне зростання чистого доходу галузі в середньому на 10-30 млрд. грн., щорічне зростання обсягів переробки насіння соняшнику на 3 млн. т, модернізація на розширення виробничих потужностей.

Ефективний розвиток ринку олійно-жирової продукції є необхідною умовою продовольчої безпеки нашої країни, що гарантує фізичну і економічну доступність продовольства, безпеку харчових продуктів.

У цьому аспекті з'ясування стану, тенденцій та перспектив розвитку ринку олійно-жирової продукції України є актуальною проблемою, вирішення якої сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями накопичено великий досвід з питань сутності та галузевих особливостей ринку олійно-жирової продукції в Україні.

Загальноновизнаними є результати наукових пошуків таких вітчизняних вчених, як І. Білої, О. Гудзинського, Т. Дуранової, А. Мазура, М. Маліка, А. Меліхова, П. Саблука, Л. Худолій, О. Шпичака та інших.

Проблемам розвитку ринку олійних культур та продуктів їх переробки присвячені наукові дослідження відомих економістів, серед яких В. Андрійчук, П. Гайдучий, М. Калінчик, С. Капшук, О. Колесов, В. Кухта, Т. Олійник, А. Фаїзов та інші.

Однак окремі питання розкриття галузевих особливостей формування ринку олійно-жирової продукції, розробки системи заходів щодо

підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення показників, що характеризують сучасний стан вітчизняного ринку олійно-жирової продукції, зіставлення ситуації і наявного досвіду функціонування підприємств, визначити заходи щодо подальшого ефективного і конкурентоспроможного розвитку цього ринку на довгострокову перспективу.

Результати дослідження. Олійно-жирова галузь – важлива складова частина вітчизняного агропромислового комплексу. Її кінцева продукція: рослинні олії, маргарини, майонези є високоякісним продуктом харчування, що користується підвищеним попитом населення країни. Рослинні олії та маргаинова продукція використовуються в якості сировини на підприємствах хлібопекарської, кондитерської, харчово-концентратної та овочеконсервної галузей. Крім того, рослинні олії знаходять широке застосування при виробництві мила, м'яких та косметичних засобів, медичних препаратів, оліфи та інших видів нехарчової (технічної) продукції. Продукти переробки олійної сировини (макухи і шроти) є високобілковими компонентами кормів в тваринництві, без яких неможливе створення повноцінних раціонів харчування худоби і птиці.

Експерти прогнозують в найближчі 10-15 років зростання ринку рослинної олії і цін на неї, обумовлюючи це попитом на біодизель та біоетанол, що змінюють ринкову кон'юнктуру.

Серед галузевих особливостей, які впливають на формування ринку олійно-жирової продукції, ми вважаємо за доцільне виокремити наступні: сировина, що використовується; концентрація і спеціалізація виробництва; спосіб (технологія) отримання готової продукції; зміст та характер виробництва; відносини зі споживачами продукції; організаційно-правові форми діяльності олійно-жирових підприємств; науково-технічний розвиток виробництва.

Олійно-жирова галузь у якості вихідної сировини використовує насіння олійних культур – соняшнику, льону, сої, гірчиці, ріпаку, коноплі, бавовнику, арахісу, кунжуту тощо.

Найбільш поширеними олійними культурами в Україні є соняшник, соя, ріпак, гірчиця, льон. В умовах конкуренції перевага України полягає в тому, що, по суті, вся її територія придатна для вирощування олійних культур.

Україна – один з основних світових виробників насіння соняшнику. Вирощування соняшнику дає найбільший вихід олії з 1 га – понад 6 ц. Природно-кліматичні умови дозволяють

вирощувати соняшник практично на всій території. Найсприятливіші умови для вирощування соняшнику у степовій і частково лісостеповій природних зонах. Найбільші посіви соняшнику у 2016 р. були в Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Харківській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях.

Соя – друга білково-олійна культура, що містить 20–28% олії, яка за якістю не поступається соняшниковій. Найбільші її посіви в Полтавській, Кіровоградській, Хмельницькій, Київській, Вінницькій, Черкаській та Херсонській областях.

Ріпак є не лише важливою олійною культурою, а й відіграє вагоме значення в агротехнології, оскільки, на відміну від соняшнику, не виснажує ґрунти, а навпаки, покращує його агрофізичні та фітосанітарні параметри. У Вінницькій, Хмельницькій, Львівській, Тернопільській, Черкаській, Чернігівській та Київській областях за підсумками 2016 р. були зосереджені найбільші посівні площі ріпаку.

Соняшник залишається домінуючою культурою у вирощуванні і переробці олійних культур. У загальній їх структурі в Україні у 2017 р. площі соняшнику становили відповідно 67,6%, сої – 22,4%, ріпаку – 8,8%.

Досліджуючи динаміку посівних площ олійних культур впродовж 2013-2017 рр., спостерігаємо збільшення посівів соняшнику та сої (табл. 1). Так, посівна площа соняшнику в Україні у 2017 р. становила 6033,7 тис. га, та порівняно з 2013 р. зросла на 19,4%. Значно збільшилась посівна площа сої у 2017 р. порівняно з 2013 р. Цей показник становив 1999,8 тис. га, що на 46,0% більше, ніж у 2013 р. Стосовно ріпаку, то за п'ять років його посівні площі значно скоротились: у 2017 р. ріпак було зібрано з площі 788,5 тис. га, що на 22,5% менше, ніж у 2013 р. (1017,4 тис. га).

Розвиток олійного виробництва (збільшення виробництва олії, маргарину, іншої основної та побічної продукції переробки) та виробництва олійної сировини (зростання посівних площ, підвищення врожайності та олійності насіння) є категоріями взаємозалежними та взаємопов'язаними, тому важливе значення для олійно-жирової промисловості мають обсяги вирощеної сировини.

В Україні в 2017 р. частка соняшнику, сої та ріпаку складає 99,6% в загальному обсязі валових зборів (табл. 2).

Основними виробниками олійних культур є сільськогосподарські підприємства. Це стосується всіх видів олійних культур. В 2017 р сільськогосподарськими підприємствами вирощу-

**Посівна площа олійних культур
в усіх категоріях господарств в Україні, 2013-2017 рр., тис. га**

Назва продукції	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення 2017/2013	
						тис. га	%
Насіння і плоди олійних культур - всього, в т. ч	7554,8	8082,4	8074,3	8522,1	8925,2	1370,4	18,1
соняшник	5051,3	5256,5	5104,6	6073,4	6033,7	982,4	19,4
соя	1369,9	1805,8	2158,1	1869,4	1999,8	629,9	46,0
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	1017,4	881,6	682,4	455,1	788,5	-228,9	-22,5
гірчиця	69,7	104,5	66,9	45,2	40,7	-29	-41,6
льон-кудряш (олійний)	46,1	33,7	62,2	68,4	47,1	1	2,2
льон-довгунець	1,6	1,5	2	0,7	1,5	-0,1	-6,3
коноплі	0,6	0,8	1	2,8	2,8	2,2	366,7

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України [1]

блено 164824,1 тис. ц олійних культур. Господарства населення практично не займаються вирощуванням олійних. З 184114,5 тис. ц вироблених олійних в 2017 р. лише 19290,4 тис. ц припадало на господарства населення, з яких 84,9% складав соняшник. Частка інших культур коливається від 0,08% (льон-кудряш) та 0,12% (насіння гірчиці), до 1,7% (насіння ріпаку) та 13,1% (боби сої).

Провідними постачальниками насіння і плодів олійних на ринок, як і виробниками, є сільськогосподарські підприємства.

У результаті переробки насіння олійних культур отримують продукти первинної переробки (олію та шрот), продукти більш глибокої переробки (майонез, маргарин, мило, жири кондитерські, оліфи) та крихту кісточкову, отриману після переробки плодів кісточок, соняшникове борошно та білкові кислоти [3].

Переробкою насіння олійних культур в Україні займаються 1200 суб'єктів господарювання. При цьому галузь характеризується досить високою концентрацією виробництва: понад 90% олії виробляє 51 спеціалізоване підприємство великої та середньої потужності [4].

Серед найбільших вітчизняних переробних підприємств олійних культур можна назвати Kernel, Cargill, Vioil та інші. Основною метою створення таких об'єднань є можливість здійснювати вплив на ринок готової продукції, зменшення витрат та боротьба з конкуренцією. Іншим шляхом підвищення власної ефективності, який застосовують суб'єкти підкомплексу є формування власної сировинної бази для задоволення потреб у олійній сировині та забезпечення безперебійного і ритмічного виробництва.

Найбільшим холдингом є Kernel, який об'єднує 7 олійноекстракційних заводів. Kernel – диверсифікована агропромислова компанія, що працює за принципом виробничого ланцюжка від великомасштабного сільськогосподарського виробництва, концентрації зернових та олійних культур на власних елеваторах і мережі регіональних закупівельних підрозділів до виробництва продукції на олійноекстракційних заводах і міжнародних поставок сільськогосподарської продукції шляхом перевалки зернових, олії і шроту через портові термінали в чорноморських портах. Kernel виробляє соняшникову олію, здійснює дистрибуцію бутильованої олії в країні, експорт олії й зернових, надає послуги зі зберігання зернових і олійних культур на елеваторах, а також має власне агровиробництво. Kernel займає близько 25% ринку нерафінованої та понад 34% бутильованої олії в Україні [5].

Другим за розміром виробником є корпорація Cargill, яка займає близько 20% ринку нерафінованої олії та 33% бутильованої [6].

Ринок бутильованої рослинної олії є найбільш концентрованим ринком продукції олійно-жирового галузі.

Також монополізованим є ринок фосфатидних концентратів, де основним учасником є компанія Фон Засс АГ, під контролем якої понад 50% ринку [4].

Інші ринки олійної продукції є конкурентними, що обумовлено їх швидким ростом, значною кількістю учасників та відсутністю істотних бар'єрів для входження.

У сегменті готової продукції переробки рослинних олій (маргарин, саломас, майонез тощо) найбільшими виробниками є компанії

Таблиця 2

Валовий збір олійних культур в Україні, 2013-2017 рр., тис. ц

Назва продукції	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення 2017/2013	
						тис. ц	%
Господарства усіх категорій							
Насіння і плоди олійних культур - всього, в т. ч	162321,7	163342,2	169614,6	191923,8	184114,5	20732,3	14,4
соняшник	110504,8	101337,5	111811,2	136268,9	122355,2	11509,6	12,2
соя	27743,0	38819,3	39306,0	42769,9	38993,7	10410,8	39,9
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	23517,3	21980,2	17376,0	11539,1	21947,9	-1454,9	-6,3
гірчиця	301,7	794,4	435,5	355,8	310,0	21,8	8,2
льон-кудряш (олійний)	253,6	408,2	685,5	917,7	455,9	198,4	81,9
льон-довгунець	4,0	6,1	14,6	3,9	5,5	1,6	41,0
коноплі	2,8	3,8	6,1	16,0	10,0	7,2	257,1
Сільськогосподарські підприємства							
Насіння і плоди олійних культур - всього, в т. ч	144091,8	146223,0	150424,9	169829,4	164824,1	20732,3	14,4
соняшник	94457,7	86816,7	95492,5	117300,5	105967,3	11509,6	12,2
соя	26060,5	36745,8	36750,4	39994,6	36471,3	10410,8	39,9
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	23065,4	21495,1	17092,6	11231,3	21610,5	-1454,9	-6,3
гірчиця	265,6	762,5	419,8	331,9	287,4	21,8	8,2
льон-кудряш (олійний)	242,2	400,6	669,4	901,9	440,6	198,4	81,9
льон-довгунець	3,9	5,9	14,6	3,4	5,5	1,6	41,0
коноплі	2,8	3,8	6,1	16,0	10,0	7,2	257,1
Господарства населення							
Насіння і плоди олійних культур - всього, в т. ч	18229,9	17119,2	19189,7	22094,4	19290,4	1060,5	5,8
соняшник	16047,1	14520,8	16318,7	18968,4	16387,9	340,8	2,1
соя	1682,5	2073,5	2555,6	2775,3	2522,4	839,9	49,9
ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	451,9	485,1	283,4	307,8	337,4	-114,5	-25,3
гірчиця	36,1	31,9	15,7	23,9	22,6	-13,5	-37,4
льон-кудряш (олійний)	11,4	7,6	16,1	15,8	15,3	3,9	34,2
льон-довгунець	0,1	0,2	0,6	0,5	0,0	-0,1	-100,0
коноплі	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України [1]

«Агрокосм», «Креатив», «Волинь-Холдинг», Київський маргариновий завод та «Авіс», частка яких складає 77% від загального обсягу виробництва.

Ринок маргаринової продукції в Україні є високо монополізованим. Найбільшим гравцем на ньому є Група компаній "Agrocism", до якої входять три підприємства, які виготовляють маргарини: Харківський та Львівський жиркомбінати, а також Запорізький олійно-жировий комбінат.

Найбільші частки ринку майонезів та соусів в Україні займають компанії, які виробляють продукцію під власними торгівельними марками – Nestle (ТМ «Торчин») та Agrocism

(ТМ «Щедро»). Питома вага цих торгівельних марок складає відповідно 30% та 14% [4].

Перспективним для вітчизняних підприємств олійно-жирового комплексу є ринок продукції переробки олійного льону, на якому діють лише одиничні компанії, основними з яких є ТОВ «Факторія» та ПАТ «Ніжинський жировий комбінат», які переробляють до 95% олійного льону [4]. Основними продуктами переробки льону на ринку є лляні олія та шрот. Проте, незважаючи на досить широкий спектр застосування льону і продуктів його переробки, підприємства України поки не виявляють значного інтересу до переробки

даної олійної культури. Хоча з урахуванням кліматичних умов України має достатній потенціал для розвитку виробництва даної альтернативної олійної культури [7].

Для того щоб утриматися на ринку в умовах конкуренції олійно-жирові підприємства формують свою структуру у вигляді вертикально-інтеграційних формувань, в які крім переробних заводів входять агропромислові організації, логістичні підрозділи – транспорт, елеватори, торгові дома. Всі підприємства, як правило, є багатопрофільними. Крім олійних, займаються, наприклад, зерновими культурами. Частково діяльність диверсифікується для виробництва майонезів, кетчупів, гірчиці, мила, кормів для тварин та різних добавок. Компанії постійно покращують асортимент продукції, що випускається. До того розширюють лінійку продукції за рахунок кукурудзяної, оливкової та рапсової олії.

Компанії розвивають власні наукові підрозділи і стежать за якістю продукції як одним з безумовних складових успіху на ринку.

Наразі в Україні вітчизняні підприємства олійно-жирової промисловості на відміну від зарубіжних підприємств не використовують генетично модифікованих компонентів при виробництві своєї продукції, що надає безперечну конкурентну перевагу на ринку галузі. Однак проблема загострюється тим, що вживанні у світовій практиці механізми державного регулювання ринку генетично модифікованих продуктів в нашій країні практично не застосовуються. Тому для України дуже важливо удосконалювати політику в галузі регулювання ринку небезпечної продукції, в тому числі олійно-жирової галузі харчової промисловості.

Відомо, що значна частина асортименту та обсягів олійно-жирової продукції вітчизняного походження за визначальними показниками не поступається аналогічним видам продуктів розвинених країн світу, а за деякими параметрами, в тому числі такими, як екологічна чистота, нерідко перевершує їх. Такого стану галузь досягла завдяки тому, що багато великих підприємств – виробників олійно-жирової продукції успішно впроваджують систему менеджменту якості, що відповідає міжнародним вимогам. Подібна система дозволяє підприємствам олійно-жирової галузі забезпечувати якість продукції, орієнтуватися на вимоги споживачів; формувати умови для безперервного поліпшення, які є основою розкриття інноваційного потенціалу підприємства, що дозволяє гнучко реагувати на мінливі вимоги споживачів та виробляти більш конкурентоздатну продукцію.

Впровадження на підприємствах системи ХАССП забезпечує впевненість у безпеці продукції за рахунок запобігання або зниження до прийнятного рівня ризику виникнення небезпеки для життя і здоров'я споживачів, що особливо актуально в зв'язку з появою на ринку продуктів, що містять трансгенні складові. Система ХАССП, або Hazard Analysis and Critical Control Points (аналіз ризиків і критичні контрольні точки), є в даний час основною моделлю управління якістю та безпекою харчових продуктів в промислово розвинених країнах світу.

Комплекс вищевказаних заходів – сучасні методи виробництва продукції, розвиток логістики, наукові дослідження, постійне розширення асортименту, сертифікація товарів за міжнародними стандартами – утримує розглянуті підприємства в лідерах ринку олійно-жирової продукції протягом багатьох років.

Вітчизняний ринок олійно-жирової продукції характеризується значними експортно-імпортними операціями. Серед експортних товарів переважають насіння ріпаку, соєви боби, олія соєва, соняшникова, рапсова.

Експорт основних видів олійних культур та олій у 2016/2017 маркетинговому році наведено на рис. 1 та рис. 2.

Основними покупцями насіння ріпаку є Нідерланди, Бельгія, Польща, Франція, соєвих бобів – Італія, Єгипет, Іспанія, Греція, соняшникової олії – Індія, Китай, Грузія, Польща. Туреччина більше всіх країн закуповує насіння ріпаку, соняшнику, олії соняшкової.

За підсумками 2017 р. найбільшими імпортерами української соняшкової олії залишились Індія, Китай та країни ЄС (рис. 3).

Україна в останні роки є великим імпортером тропічних олій, які інтенсивно використовуються у харчовій та інших видах промисловості. Використання пальмової та кокосової олії дає можливість здешевити вартість продовольчих товарів, а також поліпшити їх окремі характеристики.

Частина імпортованої тропічної олії в Україні проходить подальшу обробку і екпортується в інші країни світу. Так, у 2006 р. в Одеській області (м. Южне) у морському торговому порту «Южний» був уведений в експлуатацію спеціалізований термінал із перевалки тропічних олій потужністю 500 тис. т на рік. Термінал увійшов до складу комплексу з переробки пальмової олії потужністю до 1 млн. т на рік. Завершено будівництво заводу з переробки пальмової олії сирової, що надходить із Малайзії та Індонезії, потужністю 1,5 тис. т на добу [8, с. 181].

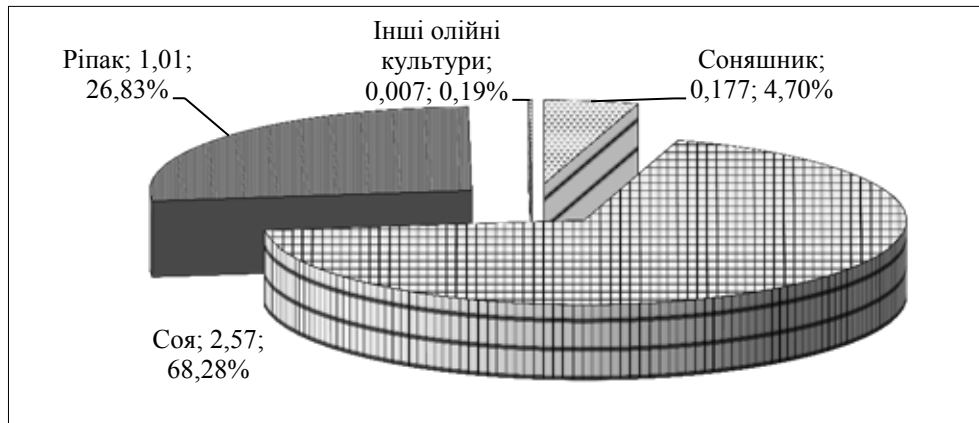

Рис. 1. Експорт основних видів олійних культур у 2016/2017 маркетинговому році, млн. т [4]

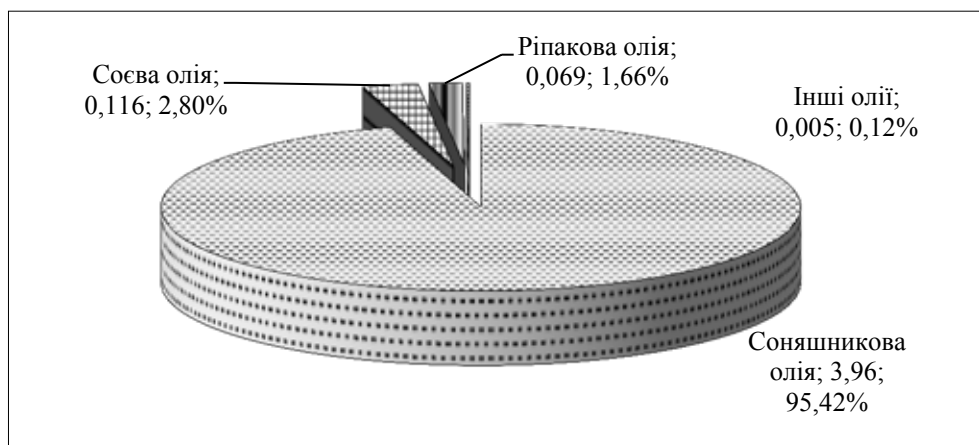

Рис. 2. Експорт основних видів олій у 2016/2017 маркетинговому році, млн. т [4]

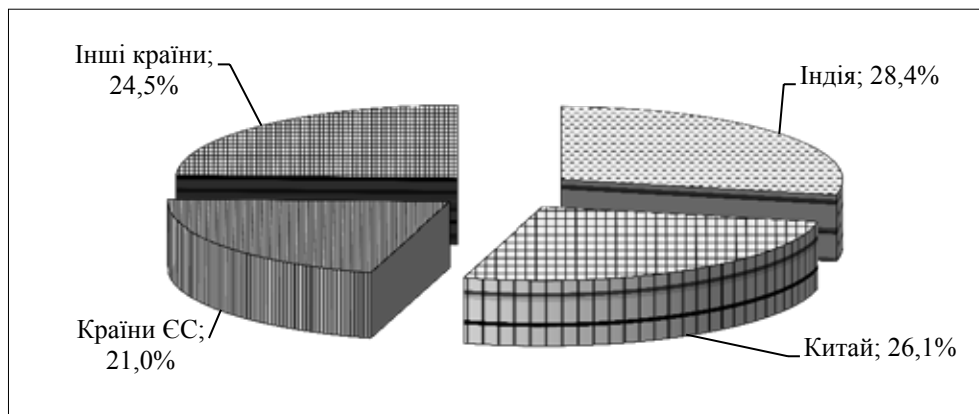

Рис. 3. Географія експорту соняшникової олії, 2017 р., % [4]

Ринок олійних культур – найбільш глобалізований ринок продукції сільського господарства в Україні. Для всіх культур найбільш важливим чинником, який обумовлює як обсяг виробництва так і його ефективність є попит

на зовнішньому ринку. На ринок соняшника він впливає опосередковано – через попит на соняшкову олію, для інших культур – прямо, оскільки більша частина їх врожаю експортується у непереробленому вигляді.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ринок олійно-жирової продукції в Україні наразі є одним із найперспективніших секторів аграрного виробництва. Олійно-жирова продукція користується попитом як на внутрішньому, так і на світовому ринках, де Україна займає лідируючі позиції.

Зростання конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової галузі не тільки створює їй пріоритет на внутрішньому продовольчому ринку, а й серйозно зачіпає інтереси відомих транснаціональних компаній. Невипадково експорт рослинних олій помітно зростає. Дуже важливо, нарощуючи обсяги виробництва для вітчизняного ринку, постійно розширювати вітчизняну присутність на міжнародному ринку. Отже, можна говорити про позитивну тенденцію розвитку олійно-жирового комплексу України. На наш погляд, головним орієнтиром економічної стратегії підприємств є підвищення якості та безпеки продукції. Виробники олійно-жиро-

вої продукції успішно впроваджують міжнародні системи менеджменту якості у відповідності з ISO 9001–2001 та принципами ХАССП, наявність яких зміцнює довіру споживачів до продукції, сприяє виходу на зовнішні ринки.

Основою забезпечення ефективного розвитку олійно-жирової галузі повинна стати реструктуризація підприємств, систем управління, збалансування сировинних і виробничих потужностей, врегулювання фінансових питань.

З метою забезпечення сталого перспективного розвитку ринку олійно-жирової продукції в Україні необхідно: провести реструктуризацію сировинної та технічної бази галузі; відроджувати виробництво традиційних вітчизняних олійних культур, та вводити в сівозміну нові, високотехнологічні; використовувати інноваційні технології; запровадити державне регулювання ринку олійно-жирової продукції; активізувати роботу зі зміцнення і розширення позицій України на світових ринках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Характеристика олійно-жирового комплексу України. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-humangeography-ukraine-world/275-harakterystyka-oliyno-zhyrovogo-kompleksu-ukrainy>
3. Дерев'яно О.Г. Розвиток підприємств олійно-жирової промисловості України. Економіка АПК. 1999. № 3. С. 25–29.
4. Офіційний сайт асоціації «Укроліяпром». URL: <http://www.ukroliya.kiev.ua/news/20637>
5. Офіційний сайт Kernel. URL: <http://www.kernel.ua/ru/>
6. Офіційний сайт Cargill. URL: <https://www.cargill.com/worldwide/ukraine-uk>
7. Ульяновченко О.В. Державна політика захисту і розвитку конкуренції в аграрному секторі як метод регулювання ринку. Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. 2009. Вип. 252. Т. 6. С. 1467–1472.
8. Шумейко В.М. Маркетинговий менеджмент експортного потенціалу олійно-жирового комплексу України. Механізм регулювання економіки. 2009. № 4. Т. 2. С. 177–184.

REFERENCES:

1. Oficijnyj sajт Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukraїny (2018) [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Kharakterystyka oliino-zhyrovoho kompleksu Ukrainy (2018) [Characteristics of the oil-fat complex of Ukraine]. Available at: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-humangeography-ukraine-world/275-harakterystyka-oliyno-zhyrovogo-kompleksu-ukrainy>
3. Derevianko O.H. (1999) Rozvytok pidpryiemstv oliino-zhyrovoi promyslovosti Ukrainy [Development of enterprises of the oil and fat industry of Ukraine]. Economy of agroindustrial complex, no. 2, pp. 25-29.
4. Oficijnyj sajт asotsiatsii "Ukroliiaprom" (2018) [Official site of the Ukroliiaprom Association]. Available at: <http://www.ukroliya.kiev.ua/news/20637>
5. Oficijnyj sajт Kernel (2018) [Official site of Kernel]. Available at: <http://www.kernel.ua/ru/>
6. Oficijnyj sajт Cargill (2018) [Official site of Cargill]. Available at: <https://www.cargill.com/worldwide/ukraine-uk>
7. Ulianchenko O.V. (2009) Derzhavna polityka zakhystu i rozvytku konkurentsii v ahrarynomu sektori yak metod rehuliuвання rynku [State policy for protection and development of competition in the agricultural sector as a method of regulating the market]. Economics: problems of theory and practice. Collection of scientific works, no. 252, vol. 6, pp. 208-418.
8. Shumeiko V.M. (2009) Marketynhovyi menedzhment eksportnoho potentsialu oliino-zhyrovoho kompleksu Ukrainy [Marketing management of the export potential of the oil and fat complex of Ukraine]. Mechanism of regulation of the economy, vol. 2, no. 4, pp. 177-184.